

Opcat-inspektion av Statens institutionsstyrelse, det särskilda ungdomshemmet Tysslinge, den 30 oktober–1 november 2023

Inspektionen i korthet: Det särskilda ungdomshemmet Tysslinge bedriver en mycket komplex verksamhet där ungdomar med bl.a. stort våldskapital och kopplingar till kriminella grupperingar vårdas tillsammans i lokaler som är olämpliga för det uppdrag och den inriktning som ungdomshemmet har. Vid inspektionen kom det fram att det finns en bristande kompetens och uttalad rädsla hos personalen, vilket har resulterat i att personalen resignerat. Ungdomshemmet förmår inte att upprätthålla vare sig tryggheten och säkerheten eller ordningen och strukturen i verksamheten. Situationen har medfört att ungdomar lämnas ensamma på avdelningarna vid upplöppliknande situationer, att det förekommer hot och våld mellan ungdomar och mot personal, att ungdomar fråntas sin rätt till gemenskap och att de utsätts för tvångsåtgärder utan att förutsättningar för det föreligger. Vidare lever hemmet inte upp till kravet på att ungdomar som vårdas i enskildhet ska ha ständig tillgång till personal. Till det kommer att vårdinnehållet generellt sett är mycket begränsat.

Ungdomshemmet Tysslinge ska enligt ett beslut från januari 2021 rustas till den högsta säkerhetsnivån. Vid inspektionen kom det dock fram att det fortfarande återstår en del arbete innan ungdomshemmet kan anses uppfylla kraven för att vara en institution i säkerhetsnivå 1.

JO uttalar att det finns flera allvarliga riskfaktorer som behöver hanteras med kraft för att inte fortsatt orsaka betydande problem för verksamheten och negativa konsekvenser för de frihetsberövade ungdomarna. Det kan enligt JO sättas i fråga om ungdomshemmet verkligen har de förutsättningar som krävs för att kunna genomföra sitt uppdrag och bedriva en verksamhet som erbjuder en trygg och säker vård och behandling. Mot bakgrund av det som har kommit fram översänds protokollet till Inspektionen för vård och omsorg, IVO.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av JO Thomas Norling genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén den 30 oktober–1 november 2023 en oanmäld inspektion av Statens institutionsstyrelse, SiS, det särskilda ungdomshemmet Tysslinge. Vid inspektionen deltog även byråchefen Anna Flodin, rättssakkunniga Johanna Bardon (protokollförare) och Elin Schmid, den medicinske experten Ingemar Engström samt experten i psykologi Knut Sturidsson.

Inspektionen inleddes med ett kort möte med den biträdande institutionschefen AA. Därefter förevisades ungdomshemmets lokaler, varav vissa fotograferades. Efter rundvandringen hölls ett möte där den biträdande institutionschefen tillsammans med den administrativa chefen BB, säkerhetssamordnaren CC, enhetscheferna DD och EE samt den operativa ledaren FF kortfattat presenterade verksamheten. JO:s medarbetare gjorde en översiktlig granskning av bl.a. verkställighetsplaner, incidentrapporter, beslut om vård i enskildhet samt riktlinjer och rutiner. Vidare samtalade JO:s medarbetare med 21 anställda samt 20 ungdomar, varav drygt hälften verkställde sluten ungdomsvård.

Inspektionen avslutades med en genomgång där företrädare för såväl ungdomshemmet som SiS huvudkontor gavs möjlighet att kommentera de iakttagelser som JO:s medarbetare hade gjort vid inspektionen. Vid genomgången deltog den biträdande institutionschefen AA, den administrativa chefen BB samt enhetscheferna GG och HH. Från SiS huvudkontor närvarade sektionschefen för säkerhetsavdelningen JJ, verksamhetsutvecklaren för vård och behandling KK samt verksjuristerna LL och MM.

Inspektionens syfte

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

JO har tidigare – inom ramen för Opcat-uppdraget – inspekterat ungdomshemmet Tysslinge vid två tillfällen. Det senaste besöket ägde rum den 15 maj 2020 (se JO:s inspektionsprotokoll, dnr O 19-2020).

Uttalanden av JO Thomas Norling med anledning av inspektionen

Protokollet avslutas med uttalanden av JO Thomas Norling.

Iakttagelser vid inspektionen

Organisation och uppdrag

Ungdomshemmet Tysslinge tar emot icke skolpliktiga pojkar med psykosocial problematik samt kriminalitet och missbruk som vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Hemmet tar även emot pojkar som verkställer sluten ungdomsvård enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård, LSU.

Enligt SiS verksamhetsplan 2022–2024 har ungdomshemmet 33 platser fördelade på avdelningarna *Castor*, *Pollux*, *Taurus*, *Scorpio* och *Libra*. Avdelningarna *Castor* och *Pollux* har sju platser vardera och är avsedda för pojkar som verkställer sluten ungdomsvård. *Taurus*, *Scorpio* och *Libra* är låsbara avdelningar för mottagning- och behovsbedömning avseende pojkar som vårdas med stöd av LVU. *Taurus* och *Scorpio* har sju platser vardera och *Libra* har fem platser. Vid tidpunkten för inspektionen fanns ett beslut om platsreduktion avseende fem platser, varför hemmet kunde ta emot totalt 28 ungdomar. På grund av att ungdomarna tillhör olika kriminella grupperingar måste hemmet sektionera avdelningarna. I praktiken fanns därför tolv enheter som skapats genom att de fem ordinarie avledningarna sektionerats i två enheter vardera. Därutöver användes den stängda avdelningen *Leo*, trots att den inte ingår i verksamhetsplanen och därmed inte är resurssatt. Även *Leo* var sektionerad i två enheter.

I samtal med JO:s medarbetare uppgav ledningen att hemmet som utgångspunkt inte placerar ungdomar som vårdas med stöd av LVU tillsammans med ungdomar som verkställer sluten ungdomsvård. Det förekommer dock undantag, exempelvis om det krävs av konstellationsskäl för att undvika att målskamrater eller ungdomar som har koppling till samma respektive rivaliserande kriminella grupperingar placeras tillsammans. Intagna som är misstänkta för brott är placerade på LVU-avdelningarna fram till dess att en eventuell dom har vunnit laga kraft. Samtliga intagna som vid tidpunkten för inspektionen vårdades med stöd av LVU var misstänkta eller åtalade för brott.

I enlighet med ett uppdrag från regeringen har SiS beslutat att införa en differentierad säkerhetsklassning av sina institutioner genom att dela in institutionerna i tre olika säkerhetsnivåer. I januari 2021 beslutade myndigheten att bl.a. ungdomshemmet Tysslinge skulle rustas till den högsta säkerhetsnivån, dvs. nivå 1.

Säkerhetsklassning

Ledningen uppgav vid det inledande mötet att arbetet för att ungdomshemmet Tysslinge ska uppnå högsta säkerhetsnivå pågår, exempelvis genom att byggnaden som ska inrymma bl.a. centralvakten och mottagningen/ inpasseringen renoveras. Vissa säkerhetshöjande åtgärder har redan vidtagits, t.ex. har ett nytt perimeterskydd satts upp och hemmet har en centralvakt i tjänst dygnet runt. Dessutom har befattningen operativ ledare införts. Den operativa ledaren ansvarar för det dagliga operativa säkerhetsarbetet och är i tjänst dygnet runt.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav ledningen att ungdomshemmet ska vara en institution i högsta säkerhetsnivå, men att hemmet formellt sett ännu inte är en sådan institution. Det är tydligt vad som krävs i säkerhetsnivå 1 när det gäller normering av teknisk och fysisk säkerhet. Andra delar av säkerhetsklassningen, som avser innehållet i verksamheten och förändrade

arbetsätt, är ännu inte beslutade eller klarlagda på annat sätt. En formell process avseende säkerhetsklassningen ska ske när pågående ombyggnation är klar och alla kameror är i drift. Hemmet tar dock redan i dag – och sedan en tid tillbaka – emot den grupp av ungdomar som ska placeras i ungdomshem i säkerhetsnivå 1, dvs. ungdomar med de högsta riskerna avseende avvikningar, hot och våld. För att få en fungerande verksamhet i högsta säkerhetsnivå efterfrågar hemmet – i enlighet med den framställan som SiS har skickat till regeringen – en möjlighet att nattetid låsa alla bostadsrum. Företrädare för SiS huvudkontor uppgav att ungdomshemmen Tysslinge och Johannisberg, som ska rustas mot normeringen avseende teknisk och fysisk säkerhet i säkerhetsnivå 1, ännu inte har nått en sådan nivå. De uppgav vidare att SiS efterfrågar lagändringar som gör det möjligt att införa allmän inpasseringskontroll och att en hemställan kommer skickas till regeringen. Såväl ledningen för hemmet som företrädare för huvudkontoret förklarade att de är tveksamma till om hemmet i dagsläget är redo att ta emot ungdomar som har behov av en placering i ett ungdomshem i den högsta säkerhetsnivån.

Den fysiska miljön

Ungdomshemmet Tysslinge inryms i byggnader som fram till år 2013 utgjorde en kriminalvårdsanstalt. När SiS tog över lokalerna år 2015 hade det inte genomförts några större renoweringar. Lokalerna hade dock anpassats till den verksamhet som skulle bedrivas där. I samband med inspektionen pågick en renowering av en byggnad som ska inrymma centralvakten, mottagningen /inpasseringen, administrationen och besöksrum/lägenheter. Dessa verksamheter var tillfälligt placerade i andra lokaler. Ombyggnationen beräknades vara klar i december 2023. Hemmet omgärdas av ett yttre avvisningsstängsel, en mur och ett nybyggt inre perimeterskydd.

Avdelningarna är placerade på olika våningsplan i en större byggnad. På varje våningsplan finns två avdelningar, som är separerade med hjälp av glasdörrar, samt ett rum för avskiljande som är placerat mellan avdelningarna.

Avdelningarna har flera gemensamhetsutrymmen, samtalsrum, sex–sju bostadsrum samt sanitetsutrymmen med dusch, toalett och tvättmaskin. Bostadsrummens inredning består av en fastskruvad säng och hylla, ett fastskruvat bord och en TV. Inredningen är mycket sliten och i flera rum saknas stolar. Varje rum har ett större fönster och ett s.k. vädringsfönster.

Bostadsrummen har elektroniska lås som ungdomarna kan låsa upp själva med hjälp av ett armband. Personal kan låsa upp rummen med ett kort och har även möjlighet att låsa rummen med en nyckel utan att ungdomarna kan låsa upp. I byggnaden finns även en s.k. VIE-vinge, vilken består av två plan med två utrymmen för vård i enskildhet samt en tillhörande rastgård.

Vid inspektionen var samtliga avdelningar sektionerade i två enheter med hjälp av ett antal glasdörrar. Vissa av dörrarna hade spegelglas medan andra hade svarta sopsäckar upptejpade för att förhindra insyn. JO:s medarbetare noterade

att sopsäckarna hade slitits ned på vissa ställen och att det därför var möjligt att se in till angränsande avdelning/enhet.

Under rundvandringen uppmärksammade JO:s medarbetare att lokalerna är mycket nedgångna, kala, mörka och smutsiga. Vissa sanitetsutrymmen framstod som direkt ohygieniska. I ett flertal utrymmen var väggarna dessutom täckta av klotter med otrevliga budskap. Vidare var temperaturen långt under acceptabel rumstemperatur i delar av lokalerna. Miljön är präglad av att lokalerna tidigare utgjorde en kriminalvårdsanstalt med ett stort renoveringsbehov. JO:s medarbetares intryck var att lokalerna inte är anpassade för den målgrupp som ungdomshemmet tar emot, vilket synliggjordes med de olika ad hoc lösningar som hemmet ansett nödvändiga att vidta. Det blev tydligt att lokalerna inte är ändamålsenliga för den vård som ska bedrivas där.

Ungdomshemmets skola ligger i en separat byggnad och har ett antal klassrum. Vidare finns en gemensam större rastgård med en gräsmatta, ett volleybollnät och ett par bänkar. Dessutom har hemmet en gemensam motionshall. Samtliga avdelningar har en bestämd tid motsvarande ca en timme för utomhusvistelse respektive motion.

I samtal med JO:s medarbetare framförde såväl ungdomar som personal synpunkter på lokalernas bristfälliga skick i allmänhet och låga rumstemperatur i synnerhet. Både ledning och personal gav en tydlig beskrivning av att det inte går att bedriva en ändamålsenlig verksamhet i lokalerna till följd av att de är otillräckliga, bristfälliga och inte anpassade till verksamhetens behov. Det kom fram att polisen varit på plats i samband med allvarigare ordningsstörningar under hösten 2023 och att polisen därefter gjort en anmälan till IVO på grund av lokalernas bristfälliga utformning. Den 12 oktober 2023 inspekterade IVO hemmet. Ledningen uppgav att lokalfrågan sedan lång tid tillbaka är den enskilt viktigaste frågan. Standarden är undermålig och bostadsbyggnaden ska renoveras. Fastighetsägaren Specialfastigheter har meddelat att byggnaden är i behov av en s.k. ROT-renovering där i princip allt måste bytas ut. Det planeras även för en ny byggnad. Skollokalerna är fräscha och i grunden ändamålsenliga. Till följd av att många ungdomar har kopplingar till olika kriminella grupperingar finns det dock ett behov av att kunna sektionera skollokalerna.

Sektionering av avdelningar

Samtliga avdelningar var sektionerade i två enheter, varav den ena bestod av två–fyra bostadsrum och ett stort allrum. Den andra enheten – som benämns ”slussen” – bestod av tre–fyra bostadsrum, ett litet TV-rum och/eller ett samtalsrum. I flera av slussarna saknades toalett och/eller dusch. I samtal med personal och intagna framkom att när personal behöver ta intagna till en annan avdelning för toalettbesök eller dusch måste den avdelningens ungdomar tillfälligt låsas in i allrummet eller i sina bostadsrum. Detsamma gäller när intagna ska gå ut på rastgården, till motionshallen eller till besöksrummen.

I fyra av enheterna med tillhörande allrum var tre ungdomar placerade tillsammans. I en sådan enhet samt i två av de s.k. slussarna var det endast två ungdomar placerade och i tre av slussarna vårdades ungdomar i enskildhet. I samtal med de intagna som var placerade i slussarna framkom att de får äta mat i sina bostadsrum och ha skolundervisning i ett samtalsrum. Vidare är personalnärvaron mycket begränsad. De som inte har tillgång till en egen toalett kan nattetid få vänta i 30–60 minuter innan personal hjälper dem till toaletten.

I den del av byggnaden som tidigare inrymde avdelningen *Leo* vårdades tre intagna tillhörande *Castor* i den ena enheten. I den andra enheten vårdades en intagen tillhörande *Pollux* i enskildhet. Det sanitetsutrymme med toalett och dusch som finns där är i regel låst. Det krävs därför personal för att ungdomen ska ha möjlighet att gå på toaletten. Övervakningskameran i korridoren hade slitits bort. I samtal med såväl ungdomar som personal framkom att ungdomen i stort sett alltid är själv i utrymmet utan närvaro av personal. Till följd av detta kan det uppstå långa väntetider för bl.a. toalettbesök. Ungdomen berättade att när han vill komma i kontakt med personalen så bankar han på dörren till den angränsande enheten och ber ungdomarna där att kontakta sin avdelningspersonal som i sin tur kontaktar den personal som ansvarar för honom. Vidare påtalades att rummet är kallt eftersom värmesystemet inte fungerar. Under inspektionen fanns endast personal på plats vid ett av de tillfällen som JO:s medarbetare passerade utrymmet. Personalen satt då på varsin stol i ett angränsande utrymme med en glasdörr emellan. JO:s medarbetare noterade att det var mycket kallt i utrymmet och att en anställd bar dunjacka.

Den andra enheten som tillhör avdelningen *Leo* har en korridor med fyra bostadsrum, varav ett var låst, samt ett litet samtalsrum och ett sanitetsutrymme med toalett. Korridoren är en tidigare bostadskorridor och saknar allrum. I ett av rummen saknades vädringsfönstrets lucka. Det blåste därför kallluft rakt in i rummet och det påverkade temperaturen i hela korridoren. I samtal med ungdomarna framkom att personal aldrig vistas i utrymmet utan endast kommer dit när de ska lämna mat eller medicin. Ungdomarna får inte vistas i samtalsrummet utan endast i korridoren eller i sina rum som saknar stolar. Under inspektionen noterade JO:s medarbetare att personal inte vistades tillsammans med ungdomarna och att ungdomarna umgicks inne i varandras bostadsrum.

I samtal med personal och ledning framfördes att majoriteten av de intagna som placeras i ungdomshemmet tillhör olika kriminella grupperingar. Många har ett stort våldskapital och en utvecklad kriminell identitet. Detta medför att det inte är möjligt att vårda sju intagna tillsammans. Därför måste hemmet sektionera avdelningarna i syfte att dels placera färre ungdomar tillsammans, dels skapa utrymmen för att kunna vårda intagna i enskildhet. Denna ordning är inte bara resurskrävande utan medför också säkerhetsrisker bl.a. genom att personalen behöver transportera ungdomarna till eller genom andra enheter för exempelvis toalettbesök, utomhusvistelse, motion och skola.

Bemanning och personalens kompetens

Ungdomshemmet Tysslinge har drygt 200 tjänster, varav merparten består av behandlingspedagoger och behandlingsassistenter. Mer än hälften av personalen är tillsvidareanställda. Minimikravet för att få anställning som behandlingsassistent är gymnasieexamen. För att få genomgå SiS grundutbildning krävs en tillsvidareanställning.

I de samtal som JO:s medarbetare höll med anställda påtalades att ungdomshemmet har en hög personalomsättning och att många nyanställda är oerfarna. Även omsättningen bland chefer är hög och det framkom uppgifter om att hela chefsgruppen är utbytt sedan januari 2022. Personalen beskrev det som problematiskt att nyanställda endast får en introduktion i tre dagar och att de därefter anses kunna utföra samma arbetsuppgifter som övrig personal. Vidare påtalades att finns en bristande kompetens hos en stor del av personalen och att hemmet dessutom har problem med underbemanning och övertidsarbete.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav ledningen att ungdomshemmet – utöver SiS beslut om utökad grundbemanning – har fått medel för en arbetsgrupp som inte ska vara knuten till någon avdelning utan i stället ska arbeta med ungdomar som vårdas i enskildhet. Ledningen uppgav att den inte anser att personalomsättningen är hög. Många har varit anställda länge och har en gedigen erfarenhet.

Personalens bemötande av ungdomarna

Under inspektionen noterade JO:s medarbetare att en del i personalen verkade ha en kamratlig relation till de intagna samt att fysisk kontakt förekom mellan personal och ungdomar. Flera i personalen beskrev att många nyanställda är såväl oerfarna som naiva och inte förstår hur de ska bemöta ungdomarna. Det är ett bekymmer att många av de anställda inte har tidigare erfarenhet av att arbeta i en myndighet eller med en verksamhet som innefattar frihetsberövade. Vidare förde flera anställda fram att det är viktigt att ungdomshemmet upprätthåller svenska som det gemensamma myndighetspråket.

I samtal med flera ungdomar beskrevs att det förekommer s.k. kollektiv bestraffning. Som exempel nämndes att intagna på flera avdelningar hade låsts in på sina bostadsrum i flera timmar på grund av ordningsstörningar på en avdelning samt att ungdomarna i samband därmed hade fått sopsäckar för att utträtta sina behov i. Vidare berättade intagna på flera avdelningar att de upplever att enhetscheferna håller sig undan trots att de efterfrågar samtal för att diskutera beslut eller olika önskemål. Även personal förde fram att vissa chefer inte vågar vistas på avdelningarna. Ett antal ungdomar uppgav att det har förekommit situationer där de har skickat in klagomål till IVO och att personal därefter dragit in olika förmåner. Dessutom kom det fram uppgifter om att några ungdomar inte fick ringa planerade telefonsamtal efter att de hade samtalat med JO:s medarbetare under inspektionen.

Vidare kom det fram att intagna på en avdelning hade framställt ett antal önskemål till enhetschefen. Ungdomarna hade fått ett skriftligt svar, vilket även innefattade ett antal krav från enhetschefen. JO:s medarbetare tog del av svaret. Där framgick bl.a. att *"Inte ett enda beslut ska överklagas."* och *"Följs inte någon utav dessa punkter kommer vi dra in allt igen."*

Trygghet och säkerhet

Allmänt om ordningen vid hemmet

Av ungdomshemmets riskbedömning och handlingsplan avseende arbetsmiljö framgår att hemmet under år 2023 har haft en period där förekomsten av hot, våld och otillåten påverkan som riktats mot personal varit hög och att incidenternas allvarlighetsgrad bedöms ha ökat jämfört med tidigare år. Även ordningsstörningar som inte specifikt riktas mot personal har ökat i allvarlighetsgrad, t.ex. massaktioner där ungdomar startar en större ordningsstörning i syfte att komma in på en annan avdelning. De kända fallen av otillåten påverkan rör försök att få in mobiltelefoner, vilket i ett fall sannolikt har föranlett att en sprängning skett i anslutning till en anställds bostad.

Ovanstående uppgifter bekräftades i samtal med såväl ledning som personal. Dessutom kom det fram att anställda ibland tar med sig såväl mobiltelefoner som narkotika in till ungdomarna. I samtal med JO:s medarbetare gavs en samstämmig bild av att hemmets personal har "abdikerat" och inte vågar ställa krav på ungdomarna på grund av oro att utsättas för repressalier av dem eller deras vänner utanför hemmet. Flera i personalen berättade att hot är vanligt förekommande. De pekade på att de intagna ofta begär ut hemmets dokumentation. I syfte att undvika risk för att bli måltavla för ungdomarna vill personalen vara anonyma när de dokumenterar. Med hänsyn till att det inte är möjligt underlåter personal i stället att upprätta incidentrapporter. Personal undviker även att polisanmäla vissa händelser på grund av rädsla. I samtal med anställda framkom vidare att en del i personalen låter ungdomarna umgås i korridorerna på nätterna och i varandras bostadsrum på dagarna. Dessutom undviker många i personalen att väcka ungdomarna på morgnarna och anpassar sitt förhållningssätt efter ungdomarnas önskemål. Det framkom bl.a. genom beskrivningar som att "ungdomen igår kväll uttryckte att han inte vill bli väckt". Det lyftes fram att de intagna som ses som svaga riskerar att bli utnyttjade av medintagna.

Flera anställda uttryckte att en stor andel av personalen inte klarar av att upprätthålla någon ordning eller struktur vid ungdomshemmet. I samband med visitation av ett bostadsrum under inspektionen hittade personal en stor högtalare som en intagen hade tagit med sig från motionshallen. Personal pekade på att detta hade kunnat ske trots att de intagna alltid går därifrån tillsammans med personal. Vidare lyftes det fram att ungdomarna känner av om de är starkare i förhållande till personal och chefer och att det har hänt att ungdomar tagit över hela avdelningar. Det förekom även uppgifter om att det är vanligt att personal inte vet hur de ska hantera konflikter, vilket resulterar i att

konflikterna eskalerar. Under år 2023 har det vid upprepade tillfällen – ibland flera gånger om dagen – uppstått upplöpsliknande situationer där ungdomarna lyckats tillverka vapenliknande föremål. Vid dessa tillfällen har hemmet en rutin som går ut på att personalen lämnar ungdomarna ensamma på avdelningarna och låser dörrarna samt tillkallar polis. Det kan dröja 20 minuter innan polisens insatsstyrka anländer. Av handlingar som JO tog del av under inspektionen framgick att det så sent som några veckor före inspektionen uppstod ett flertal sådana situationer under en och samma vecka. Ungdomarna genomförde bl.a. ett upplopp, vid vilket de förstörde en av avdelningarna. I tiden därefter har säkerhetsläget varit bättre. De anställda menade att tryggheten och säkerheten för såväl ungdomar som personal har ökat till följd av den beslutade platsreduktionen i kombination med sektioneringen av hemmets samtliga avdelningar.

Vid den *avslutande genomgången* förmedlade JO:s medarbetare att intrycket var att personalen är passiv och att den låter ungdomarna styra en stor del av verksamheten. Ledningen uppgav att den är medveten om att det förekommer att intagna utnyttjar personal. Ungdomshemmet har därför haft ett stort fokus på frågan om otillåten påverkan och i princip samtliga anställda har genomgått olika utbildningar. Frågan har även behandlats inom ramen för hemmets arbetsmiljöarbete. Hemmet kommer med hjälp av en psykolog att fortsätta arbetet. Ledningen känner till att en del i personalen är rädda för att väcka ungdomarna på morgnarna. Vidare har ledningen stor förståelse för personalens oro för att göra polisanmälningar och överväger att övergå till en ordning där hemmet gör polisanmälningar utan att ta lika stor hänsyn till individens vilja. Ledningen bekräftar att hemmet har behövt tillkalla polis vid flera tillfällen under sommaren och hösten 2023 med anledning av att det har uppstått situationer som är för riskabla för personalen att hantera.

Hot och våld mellan ungdomar

I samtal med såväl personal som ungdomar gavs en bild av att det är vanligt förekommande med hot och våld mellan intagna. De intagna som vill sköta sig hamnar i en utsatt position. Om en intagen inte vill utöva våld mot en medintagen riskerar ungdomen nämligen att bli nästa person som utsätts för våld. Flera av ungdomarna beskrev att de inte känner sig trygga, men att de inte kan visa det. De upplever att personalen inte kan skydda dem och att det kan ta lång tid innan personal avbryter pågående våldsincidenter.

Personal berättade att det händer att flera ungdomar går in i en annan intagens bostadsrum på natten och utsätter denne för våld. Personalen kan följa vad ungdomarna gör via övervakningskameror, men det finns inte några kameror i bostadsrummen. Om personal noterar att de intagna går in i varandras rum ska minst två personal gå dit. Vidare framkom uppgifter om att personal ibland glömmer att låsa dörrarna mellan avdelningarna och till personalutrymmen, vilket medför att ungdomarna kan ta sig mellan de olika avdelningarna och

våningsplanen via en spiraltrappa och utöva våld där mot andra ungdomar. Uppgifterna bekräftades av incidentrapporter som JO:s medarbetare tog del av.

Ledningen uppgav att ungdomshemmet försöker att vidta åtgärder omedelbart när situationer med hot och våld uppstår. Såväl ungdomars som personals trygghet och säkerhet har högsta prioritet. Tidigare hotade ungdomarna varandra genom att ropa genom vädringsluckorna i sina bostadsrum till andra intagna som var på rastgården. För att komma till rätta med problemet har hemmet låst luckorna, vilket har resulterat i en markant minskning av antalet hot. Vidare har sektioneringen av avdelningarna lett till färre incidenter med hot och våld. Ledningen förklarade att trots att hemmet arbetar hårt för att säkra tryggheten misslyckas det gång på gång. I syfte att trygga ungdomars säkerhet och garantera en bra vård är det viktigt att hemmet ges möjlighet att låsa bostadsrummen nattetid och att kunna kommunicera med ungdomarna genom en tillsynslucka i dörren.

Tvångsåtgärder

Fysiska förutsättningar för tvångsåtgärder

Ett av ungdomshemmets tre rum för avskiljande är slitet och smutsigt. Det ligger dessutom inne i ett personalutrymme som är belamrat med föremål och där det finns en vägg med TV-skärmar som det går att följa bildöverföringen från hemmets övervakningskameror. I ett annat rum för avskiljande var luckan till vädringsfönstret trasig och gick inte att stänga. Samtliga avskiljanderum har vassa kanter vid fönstret som en ungdom som är avskild kan skada sig på. I två av rummen går det inte att vid tillsyn se hela rummet genom tillsynsluckan.

De två ordinarie utrymmena för vård i enskildhet finns i den s.k. VIE-vingen. Respektive utrymme består av en korridor med ett sovrum, ett TV-rum, ett sanitetsutrymme med toalett och dusch samt ytterligare en toalett. I korridorerna finns övervakningskameror. Utrymmena saknar signalanordningar som möjliggör kontakt mellan ungdomar och personal. Vid inspektionen kom det fram att ungdomar som är placerade i utrymmena i realiteten endast har tillgång till ett av de två rummen, i vilket de både sover och tittar på TV. I det ena rummet saknades såväl säng som stol och bord. Den intagne sov på en madrass framför TV-apparaten. Ungdomen berättade att han får sitta på madrassen och använda en trasig stol som bord när han äter. I korridorerna saknas all typ av möblemang. I ett av utrymmena var samtliga korridorsväggar täckta av otrevliga och hotfulla budskap som någon annan intagen hade klotttrat. Vidare var duschen och toaletten mycket smutsiga. Det saknades dessutom en duschsil, vilket medförde att vattnet i duschen spolades ut i en tjock stråle.

Under inspektionen vårdades sex ungdomar i enskildhet. I samtal med såväl personal som ledning gavs en tydlig beskrivning av att ungdomshemmet har för få utrymmen för vård i enskildhet, vilket har lett till sektionering av avdelningarna och att ungdomar får vårdas i enskildhet i lokaler som inte är ändamålsenliga. Till följd av lokalernas utformning har personal i samband med

incidenter inte resurser att reda ut situationen utan polis måste tillkallas för att föra ungdomar till utrymmen för vård i enskildhet. Under inspektionen framkom att hemmet planerar att under våren 2024 ställa upp baracker för att öka antalet platser för vård i enskildhet. Det finns ett sådant behov främst för enskilda intagnas säkerhet.

I samtal med ungdomar och vid granskning av handlingar uppmärksammade JO:s medarbetare att det har förekommit att ungdomar avskilts i sina bostadsrum i samband med upploppsliknande situationer. Detta skedde så sent som några veckor före inspektionen.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav ledningen att det i närtid har hänt att ungdomar har avskilts på sina bostadsrum på grund av att antalet rum för avskiljande inte räckt till. Frågan om att ett av rummen finns i ett personalutrymme har lyfts med huvudkontoret.

Vård i enskildhet

Av ungdomshemmets lokala instruktion framgår att en ungdom som vårdas i enskildhet alltid ska ha personal närvarande under dagtid. Detta innebär att ungdomen ska kunna påkalla personalens uppmärksamhet utan användning av tekniskt hjälpmedel eller vara tvungen att knacka. I samtal med ungdomar och personal kom det dock fram en samstämmig bild av att intagna som vårdas i enskildhet i stort sett alltid vistas själva i utrymmena utan närvaro av personal. Personalen kommer förbi endast i samband med matutdelning och utomhusvistelse. Ungdomarna upplevde sig vara isolerade. De berättade att om de vill komma i kontakt med personal ska en toffla ställas ut i korridoren. Personal kommer efter att de noterat toffeln via övervakningskameran. JO:s medarbetare noterade att personal i princip inte vid något tillfälle under rundvandringen eller i samband med samtal befann sig i de utrymmen där ungdomar vårdades i enskildhet. För JO:s medarbetare var det uppenbart att intagna som endast har ett rum att vistas i var ensamma under stora delar av dygnet. Vidare noterades att personal dels ställde in mat till en ungdom i samband med att han var ute på rastgården, dels inte knackade på bostadsdörren för att meddela en annan ungdom att mat hade ställts utanför dörren. På fråga uppgav personal att mat alltid ställs ut i samband med matutdelningen, men att de inte alltid knackar på och väcker en ungdom. Vidare uppgav personal att vård i enskildhet bl.a. används som en säkerhetsåtgärd för att skydda ungdomarna, exempelvis när en ungdom är eller har varit utsatt för hot eller våld samt när ungdomen har utsatt andra ungdomar för hot eller våld. Av de beslut om vård i enskildhet som JO:s medarbetare tog del av framgick att ett annat återkommande skäl för sådan vård var att en ungdom inte följt en avdelnings regler och rutiner eller att ungdomen uppträtt hotfullt. Enligt hemmets lokala instruktion avseende vård i enskildhet, som fastställdes den 16 december 2021 av institutionschefen, är det endast institutionschefen som får fatta beslut om vård i enskildhet. Beslutanderätten kan inte delegeras. JO:s

medarbetare kunde dock notera att de flesta beslut hade fattats av olika enhetschefer.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav ledningen att den hade en annan uppfattning i fråga om ungdomars tillgång till personal vid vård i enskildhet. Hemmet har anställt extra personal för att det ska finnas personal dygnet runt i anslutning till utrymmet där det saknas en övervakningskamera. Det sker dock inte någon systematisk dokumentation avseende personalnärvaro för ungdomar som vårdas i enskildhet. Vidare bekräftade ledningen att det förekommer att intagna vårdas i enskildhet för sin egen säkerhet samt att en del ungdomar vårdas i enskildhet längre än nödvändigt på grund av konstellersrisker.

Innehållet i vården

Ledningen uppgav att vården för de ungdomar som placeras med stöd av LVU inledningsvis handlar om akut mottagande och initiala behovsbedömningar samt att det ibland kan bli fråga om utökade kartläggningar. För de intagna som verkställer slutna ungdomsvård är utredningen i regel klar när de placeras i hemmet. Ungdomarna spenderar mycket tid på sina avdelningar där de bl.a. kan spela TV- och sällskapsspel samt ha samtal med sin kontaktperson. Därutöver har de rätt till daglig utomhusvistelse och motion samt möjlighet att få skolundervisning. Tillgången till skolundervisning har dock försvårats med hänsyn till de konstellersrisker som finns bland ungdomarna på grund av kopplingar till kriminella grupperingar. Utöver erbjudande om skolundervisning kan hemmet erbjuda programmen PULS och återfallsprevention, ÅP. Vidare planeras det för att personal ska utbildas i traumamedveten omsorg, TMO. Hemmets största utmaning är att motivera ungdomarna till att medverka i de olika programmen och skolundervisningen.

Såväl personal som intagna gav en beskrivning av att ungdomarna i regel sover fram till lunch. De intagna menade att personalen inte väcker dem och att en del därför sover ända in på eftermiddagarna. Personalen lämnade å sin sida olika uppgifter i den frågan. En ungdom beskrev att det inte spelar någon roll om han är vaken på nätterna och sover på dagarna, eftersom det inte finns något att göra. En annan ungdom berättade att han vänt på dygnet och missat skolundervisningen, eftersom ingen väcker honom. I samband med att JO:s medarbetare skulle ha samtal med ungdomarna noteras att majoriteten av de intagna sov en stor del av dagarna.

Vidare beskrev ett antal intagna att det inte finns något att göra på dagarna och att de inte får några behandlingsinsatser. I princip spenderar de all tid på avdelningarna bortsett från en timmes utomhusvistelse och en timmes motion. En del ungdomar berättade att de inte ens får lämna avdelningen i samband med skolundervisning utan att den sker i små samtalsrum på avdelningen. Andra berättade att de inte får någon skolundervisning trots önskemål om det. Ett fåtal ungdomar uppgav att de hade fått eller skulle få genomgå olika program. Andra uppgav att de blivit nekade programverksamhet. Flera av dem som verkställde

sluten ungdomsvård kände över huvud taget inte till sina verkställighetsplaner. I samtal med personal kom det fram att hemmet ska vara en genomgångsinstitution och därför inte har någon behandling att erbjuda. Personal beskrev det som att det inte finns någon planering eller struktur kring vårdinnehåll. I stället förvaras ungdomarna vid hemmet ett antal år innan de ”sparkas” ut till samma plats som de kom ifrån. Hemmet har stora problem med skolundervisningen, eftersom många av ungdomarna måste undervisas en och en.

En intagen som varit placerad i ungdomshemmet sedan sommaren 2023 och vårdats i enskildhet sedan två månader, uppgav att hemmet inte erbjudit honom någon programverksamhet eller hjälpt honom med utslussningsåtgärder inför att han skulle skrivas ut om några veckor. Ungdomen, som hade vårdats inom SiS i fem år och som verkställt fyra år sluten ungdomsvård, beskrev att det inte fanns någon planering inför hans utskrivning och att han inte såg någon annan framtid än att återgå till det kriminella livet.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav ledningen att hemmet kontinuerligt har diskuterat problematiken att ungdomarna sover på dagarna. Åtgärder har vidtagits för att försöka få upp dem på morgnarna och motivera dem till att delta i skolundervisning, bl.a. genom att lärarna kommer till avdelningarna för motiverande samtal. Ledningen lyfte fram att ungdomar regelbundet får betyg i olika skolämnen. Vidare har hemmet två personal som leder programmet PULS. Under våren 2023 fanns två grupper som genomgick programmet under flera månader. Det är dock inte möjligt att erbjuda någon meningsfull sysselsättning när ungdomarna inte går i skolan eller genomgår programverksamhet. Ledningen bekräftade att det vid tidpunkten för inspektionen fanns begränsade möjligheter att erbjuda något meningsfullt innehåll i vården. Hemmet anser sig ha ett stort ansvar för ungdomarnas utslussning, även om de inte bör vara kvar i ett hem i högsta säkerhetsklass fram till utskrivning. Företrädare för SiS huvudkontor uppgav att det pågår en revidering av myndighetens riktlinjer avseende verkställighet av sluten ungdomsvård i syfte att tydligare beskriva vårdkedjan. Det är SiS ansvar att ungdomar inom verksamheten får motiverande vård- och behandlingsinsatser.

Justeras 2024-01-29

Gunilla Bergerén

Uttalanden av JO Thomas Norling

Jag vill med anledning av de inhämtade uppgifterna och redovisade iakttagelserna göra följande uttalanden.

Allmänt om inspektionen

Syftet med JO:s Opcat-verksamhet är att i första hand arbeta förebyggande och identifiera samt analysera sådana faktorer som direkt eller indirekt kan öka eller minska risken för tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Arbetet ska ha ett långsiktigt perspektiv, vara framåtsyftande och ägnat att systematiskt minska eller undanröja riskfaktorer samt att förstärka förebyggande faktorer och skyddsmekanismer.

Situationen vid ungdomshemmet Tysslinge

Inledningsvis ska nämnas att ungdomshemmet tar emot en målgrupp som innebär särskilt stora utmaningar och ställer mycket höga krav på verksamheten. Många av ungdomarna har en utvecklad kriminell identitet, ett stort våldskapital och kopplingar till kriminella grupperingar. Oavsett hur långt SiS har kommit i den formella processen att rusta ungdomshemmet till den högsta säkerhetsnivån kan det konstateras att hemmet redan tar emot ungdomar med de högsta riskerna avseende bl.a. hot och våld. Vid inspektionen var samtliga ungdomar misstänkta för brott eller dömda till sluten ungdomsvård. Majoriteten av de ungdomar som verkställde sluten ungdomsvård var dömda för allvarlig brottslighet. Som jag återkommer till nedan kan det sättas i fråga om hemmet i dag har den kapacitet och de förutsättningar i övrigt som krävs för att hantera den målgruppen.

Två centrala delar för att SiS ska kunna ge ungdomar en god och säker vård är att ungdomshemmen har tillgång till lämpliga och ändamålsenliga lokaler samt till välutbildad personal med stor personlig mognad och förmåga att hantera utmaningarna med att arbeta med ungdomar (se CPT/Inf [99], para. 29 och 33, jfr även 5 kap. 2 §, 6 kap. 1 § och 7 kap. 1 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende [HSLF-FS 2016:55]). Vidare är ändamålsenliga lokaler som är utformade för att kunna användas i verksamheten och vara tillräckligt säkra en förutsättning för att SiS ska kunna verkställa beslut om tvångsåtgärderna avskiljande och vård i enskildhet (se mitt beslut den 21 november 2022, dnr 2802-2020).

Den fysiska miljön i Tysslinge är präglad av att den tidigare utgjorde en kriminalvårdsanstalt som redan innan SiS tog över lokalerna hade ett stort renoveringsbehov. Lokalerna är generellt mörka, kala, nedgångna och smutsiga. Delar av dem är dessutom ohygieniska. Vid inspektionen hade vissa utrymmen en rumstemperatur långt under vad som kan anses acceptabelt. Utrymmena för avskiljande och vård i enskildhet är för få och uppfyller inte heller de krav på säkerhet och trygghet för intagna och personal som behövs när beslut om dessa tvångsåtgärder verkställs. Utifrån det som ledningen för hemmet och företrädare för SiS huvudkontor gav uttryck för under inspektionen drar jag slutsatsen att

det finns en gemensam uppfattning inom SiS att ungdomshemmets lokaler är i stort behov av upprustning och anpassning till verksamhetens uppdrag. Det planeras för en renovering, men det är oklart när den kan komma till stånd. Situationen vid Tysslinge är i det här avseendet betydligt mer allvarlig än vad jag har iakttagit i samband med andra inspektioner (jfr protokollet efter inspektionen av ungdomshemmet Nereby i februari 2023, dnr O 5-2023). Enligt min mening har lokalerna sådana brister att de är direkt olämpliga för att vårda barn och unga där. Jag anser att det därför är helt nödvändigt att SiS snarast möjligt genomför de åtgärder som krävs för att kunna säkerställa en god och ändamålsenlig vård- och behandlingsmiljö för ungdomarna.

När det gäller tillgången till välutbildad personal kom det fram att kompetensen bland personalen är bristande och att många anställda är rädda att utsättas för repressalier av ungdomarna. I samtal med mina medarbetare lämnades ett antal exempel på detta. Det var en allmän uppfattning hos ledning och anställda att det förekommer att personal utnyttjas av ungdomarna och att mobiltelefoner och narkotika tas in i hemmet. Personal berättade också att ungdomar regelbundet tar sig in till angränsande avdelningar och in i varandras bostadsrum i syfte att utöva våld. Liknande uppgifter kom fram vid granskningen av hemmets incidentrapporter. Flera ungdomar uppgav att de inte känner sig trygga och berättade att hot och våld mellan ungdomar är relativt vanligt förekommande. I samtalen gavs en samstämmig bild av att personalen inte klarar av att hantera konflikter med eller mellan ungdomarna. Till följd av detta eskalerar konflikterna och upploppsliknande situationer uppstår. Vid vissa tillfällen har ungdomarna även lyckats tillverka vapenliknande föremål. Det finns en rutin vid hemmet som går ut på att personalen lämnar ungdomarna ensamma på avdelningarna och låser dörrarna vid sådana situationer för att avvakta bistånd från polis. Vidare noterade mina medarbetare att många i personalen anpassar sitt förhållningssätt till vad ungdomarna vill och inte till deras vårdbehov, vilket medför att ungdomarna sover bort större delen av dagarna och bl.a. missar sin skolundervisning. Jag noterar även att vårdinnehållet i övrigt är mycket begränsat. Utifrån hur situationen beskrivs framstår det enligt min mening som att personalen har resignerat och inte har förmåga att upprätthålla vare sig tryggheten och säkerheten eller ordningen och strukturen vid hemmet. Dessa förhållanden är djupt oroväckande.

JO har tidigare uttalat att det bland personalens uppgifter ingår att se till att ordningen på hemmet upprätthålls. Det ankommer på personalen att ingripa för att t.ex. avvärja bråk och personalen måste vid behov kunna ta en intagen åt sidan för att genom samtal försöka reda ut situationen. Även om ett sådant ingripande ibland måste göras med viss bestämdhet får detta ses som ett normalt led i upprätthållandet av ordningen. (Se JO 2008/09 s. 305, dnr 1316-2006.) I sammanhanget kan nämnas att CPT redan efter sitt besök av ett ungdomshem i Sverige år 2009 erinrat om att även under sådana exceptionella förhållanden som när ett ungdomshem behöver tillkalla polishjälp för att hantera en ungdom som är särskilt utåtagerande, bör ansvaret för att hantera situationen alltjämt

ligga på behandlingspersonal med lämpliga kvalifikationer (se CPT/Inf [2009] 34, para. 119).

Det nu redovisade stärker mig i uppfattningen att SiS måste säkerställa att ungdomshemmet följer upp hur arbetsledningen utövas i hemmet. Hemmets ledning måste i sin tur se till att personalen har de förutsättningar och den kunskap som krävs för att utföra sina uppgifter. Det innebär bl.a. att hemmet måste komma till rätta med personalens ovilja och rädsla för att sätta tydliga gränser och ställa krav på ungdomarna. Den verksamhet som bedrivs utgör delvis myndighetsutövning och det framstår som angeläget att personalens kompetens förbättras genom utbildningsinsatser. I det sammanhanget vill jag lyfta fram att det naturligtvis är helt oacceptabelt att ungdomar hotas med repressalier om de överklagar sina beslut. Det är synnerligen allvarligt och får inte förekomma.

För att hantera den svåra situation som råder i hemmet har samtliga avdelningar sektionerats till mindre enheter. En del av enheterna används för att vårda mindre grupper och andra för att vårda ungdomar i enskildhet. En konsekvens av att avdelningarna sektioneras är att det saknas såväl allrum som dusch och toalett i flera enheter. Det leder i sin tur till att intagna måste tas till eller passera genom andra enheter för att exempelvis gå på toaletten och duscha. Detsamma gäller i samband med utomhusvistelse, motion och besök. När ungdomar behöver transporteras till eller genom andra avdelningar förutsätter det att de ungdomar som är placerade där låses in i allrummet eller på sina rum. Att sektionera hemmet på detta sätt medför dels undermåliga och ovärdiga fysiska förhållanden för de intagna som placeras i de mindre enheterna, dels att ungdomar riskerar att utsättas för hot och våld i samband med att de transporteras genom avdelningarna.

I flera av de mindre enheterna vistas endast två ungdomar tillsammans, ofta utan närvaro av personal. Jag vill därför påminna om att utgångspunkten vid vård på ett ungdomshem är att en intagen ska ges möjlighet att under dagtid vistas i gemensamhet, dvs. tillsammans med minst två andra intagna. Det är fråga om en grundläggande rättighet som måste tillgodoses för att motverka de negativa konsekvenser som ett frihetsberövande kan innebära. Även vid en sektionering måste detta krav vara uppfyllt. (Se protokollet efter inspektionen av ungdomshemmet Johannisberg i oktober 2018, dnr 6204-2018.)

Vid inspektionen kom det också fram att ungdomar som vårdas i enskildhet – oavsett om de är placerade i de mindre enheterna eller i de utrymmen som är avsedda för sådan vård – praktiskt taget saknar tillgång till personal och att de lämnas ensamma under större delen av dygnet. Flera av ungdomarna beskrev att de känner sig isolerade. Jag har vid upprepade tillfällen uttalat att ungdomar som vårdas i enskildhet ständigt ska kunna få kontakt och vara tillsammans med personal för att inte bli isolerade. (Se beslutet i det ovan nämnda ärendet med dnr 2802-2020 och däri gjorda hänvisningar.)

Enligt personal vårdas ungdomar i enskildhet bl.a. i syfte att skydda dem mot medintagna som utsatt dem för hot eller våld och för att hantera olika konstellationsrisker. Vid genomgången av besluten om vård i enskildhet uppmärksammades dessutom att ett återkommande skäl för denna tvångsåtgärd var att en ungdom inte följt en avdelnings regler och rutiner eller att en ungdom uppträtt hotfullt. Det finns med anledning av dessa uppgifter skäl att understryka att vård i enskildhet endast får komma i fråga om det krävs med hänsyn till den unges speciella behov av vård eller säkerhet eller säkerheten vid hemmet. Vård i enskildhet förutsätter ett förutsägbart och tydligt vårdbehov som normalt sett bör finnas tydligt beskrivet i den individuella behandlingsplan som upprättats vid det särskilda ungdomshemmet. En förutsättning för sådan vård är att barnet eller den unge har särskilda svårigheter som gör att han eller hon inte kan tillgodogöra sig behandling i en större grupp. (Se prop. 2017/18:169 s. 74.) Enligt min mening finns det stora brister i hemmets användning av tvångsåtgärden vård i enskildhet. Hemmet bör dessutom snarast se över frågan om beslutanderätt i detta avseende för att säkerställa att beslut inte fattas av obehörig personal.

Utifrån ovan beskrivna förhållanden får jag intrycket av att ungdomarna inte bara riskerar att i vissa situationer fråntas sin rätt till gemensamhet utan också utsätts för olika tvångsåtgärder trots att de rättsliga förutsättningarna för dem inte alltid föreligger. I vissa enheter vårdas endast två ungdomar tillsammans och i andra enheter har det framkommit att ungdomar vårdas i enskildhet utan att det föreligger rättslig grund för en sådan tvångsåtgärd. Dessutom förekommer det närmast av säkerhetsskäl att ungdomar blir inlåsta i sina bostadsrum för att intagna från andra avdelningar behöver tas till eller passera genom den avdelning som de är placerade på. Detta verkar ske utan att personalen och/eller ledningen reflekterar över om åtgärden att då låsa in de intagna på den berörda avdelningen i sig innebär att de faktiskt avskiljs, och om de rättsliga förutsättningarna för den åtgärden verkligen är uppfyllda. Jag har i ett annat sammanhang kritiserat SiS för hur myndigheten använder tvångsåtgärder och då påpekat att det var mycket allvarligt att personalen i det fallet inte förstod att en åtgärd att låsa in en intagen i ett rum innebar en begränsning av den intagnes rättigheter och att en sådan åtgärd krävde lagstöd. (se mitt beslut den 21 november 2022, dnr 10572-2021). Givet de brister som jag har kunnat konstatera vid användandet av olika typer av tvångsåtgärder, behöver SiS säkerställa att också ungdomshemmet Tysslinge använder dem på rätt sätt, och att de tvångsåtgärder som hemmet vidtar dokumenteras på det sätt som krävs.

Det framstår även som att de ungdomar som vårdas i enskildhet i det närmaste blir avskilda i de undermåliga utrymmena och att åtgärden kan leda till isolering, därför att vården inte sker med tillräcklig närvaro av personal. Isolering riskerar att medföra allvarliga psykiska och fysiska skador. De negativa hälsoeffekterna kan uppstå redan efter ett par dagars isolering och riskerna ökar för varje dag som isoleringen pågår. Frånvaro av personal i de

olika enheterna medför dessutom risk för att ungdomar känner sig otrygga och att de utsätts för hot eller våld. Kravet på ständig tillgång till personal när ungdomar vårdas i enskildhet måste därför iakttagas fullt ut i verksamheten. Om det mer regelmässigt tillåts undantag från kravet av olika skäl, anser jag att det är en mycket allvarlig brist och något som inte kan accepteras. Om det finns ett styrnings- och ledningsproblem här, utgår jag från att ledningen ser över hur de resurser används som enligt vad som uppgetts skjutits till för att stärka hemmets förmåga att vårda ungdomar i enskildhet.

Verksamhet i säkerhetsnivå 1

Sedan flera år tillbaka pågår ett arbete med att inrätta differentierade säkerhetsklasser inom SiS ungdomshem. I januari 2021 beslutades att ungdomshemmen Tysslinge och Johannisberg skulle rustas till den högsta säkerhetsnivån, dvs. nivå 1. Beslutet innebär att hemmen efter genomförda åtgärder ska ha en god förmåga att hantera ungdomar med de högsta riskerna avseende avvikningar, hot och våld. I augusti 2022 fattade SiS dessutom ett beslut om förstärkt grundbemanning vid alla ungdomshem i säkerhetsnivå 1, vilket innebär att bemanningen ska utökas under kvällar, helger och röda dagar med drygt två årsarbetare per avdelning och under nattetid med drygt fem årsarbetare per ungdomshem.

I mars 2021 redovisade SiS sin återrapportering av regeringsuppdraget om förstärkt säkerhetsarbete. Där anges att arbetet med säkerhetshöjande åtgärder vid ungdomshemmen Tysslinge och Johannisberg beräknas vara färdigt under första kvartalet 2022 (se SiS återrapportering, dnr 1.1.1-1787-2021). Av SiS verksamhetsplan 2022–2024 framgår att myndigheten haft som resultatmål för år 2023 att båda ungdomshemmen ska vara rustade utifrån den högsta säkerhetsklassningen. Enligt den redovisning som lämnats i betänkandet En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga (SOU 2023:44), har de båda ungdomshemmen tilldelats den högsta säkerhetsklassen. I ett yttrande över det betänkandet har SiS angett att myndigheten *inrättat* två ungdomshem i högsta säkerhetsklass (se SiS yttrande, dnr 1.7.1-6465-2023). Denna uppgift ger intryck av att SiS har slutfört arbetet med att rusta ungdomshemmen Tysslinge och Johannisberg och att hemmen därför har den kapacitet i dag som krävs för att ta emot den aktuella målgruppen. Under inspektionen av ungdomshemmet Tysslinge har uppgifter emellertid lämnats om att det ännu återstår en del arbete innan så är fallet. Det är därför svårt för mig att värdera de uppgifter som gör gällande att såväl Tysslinge som Johannisberg i dag är rustade i alla de avseenden som krävs för att ta hand om den aktuella målgruppen. Det är inte tillfredsställande.

Vid inspektionen uppgav såväl ledningen för Tysslinge som företrädare för SiS huvudkontor att deras bedömning är att hemmet formellt sett ännu inte är en institution i säkerhetsnivå 1, eftersom det i dagsläget inte har den tekniska och fysiska säkerhet som krävs för det. Det är samtidigt ett faktum att Tysslinge sedan tidigare tar emot den målgrupp som motiverar att särskilda

säkerhetsåtgärder vidtas. Som mina medarbetare uppfattade det var såväl ledningen för ungdomshemmet som företrädare för SiS huvudkontor tydliga med att åtminstone de är mycket tveksamma till om hemmet – utifrån aktuella förhållanden – verkligen har den kapacitet som krävs för att ta emot den aktuella målgruppen. Det inger i så fall en betydande oro hos mig.

Mot bakgrund av de delvis motstridiga uppgifter som lämnats av SiS framstår det som oklart för mig hur långt myndigheten faktiskt har kommit i arbetet med att säkerhetsklassa sina ungdomshem och vad det konkret innebär för hemmen och verksamheten där att vara institutioner i den högsta säkerhetsnivån (jfr mina uttalanden efter inspektionen av ungdomshemmet Johannisberg i november 2022, dnr O 19-2022). Jag anser inte heller att det går att dra några säkra slutsatser om när Tysslinge fullt ut kommer att uppfylla de aktuella kraven. Med hänsyn till att beslutet om säkerhetsklassning fattades för tre år sedan, är det enligt min uppfattning både otillfredsställande och mycket bekymmersamt att arbetet inte kommit så långt som förutsatts och att hemmet därför tycks sakna den kapacitet som krävs och som rimligen måste vara en förutsättning för att alls kunna ta emot och hantera ungdomar med de högsta riskerna avseende avvikningar, hot och våld. Min oro här förstärks av att varken Tysslinge eller Johannisberg kan avstå från att ta emot sådana ungdomar som av säkerhetsskäl måste vara placerade i ungdomshem i den högsta säkerhetsnivån. När det i praktiken saknas ungdomshem med en sådan kapacitet som krävs riskerar situationen att bli mycket allvarlig, vilket inspektionen av Tysslinge också visat.

Avslutande kommentarer

Jag kan sammanfattningsvis konstatera att det vid ungdomshemmet Tysslinge bedrivs en mycket komplex verksamhet i lokaler med en standard och utformning som har allvarliga brister. Problemen avseende den fysiska miljön är sedan tidigare kända för SiS huvudkontor och ungdomshemmets ledning anser att verksamheten i hög grad påverkas av de bristfälliga lokalerna. Det är enligt min uppfattning tydligt att lokalerna har sådana brister att de är direkt olämpliga för det uppdrag och den inriktning som ungdomshemmet har. Det visar bland annat de olika åtgärder som ungdomshemmet tvingats vidta på grund av att målgruppen i dag består av ungdomar med stort våldskapital och kopplingar till kriminella grupperingar. Redan av dessa skäl kan hemmets möjligheter att bedriva en trygg och säker vård ifrågasättas. Därtill kommer den omständigheten att det förekommer brister i personalens sammansättning och kompetens samt att det finns en uttalad rädsla hos personalen. Det kan konstateras att dessa förhållanden resulterat i att ungdomshemmet inte har den kontroll över verksamheten som krävs. Den mycket allvarliga situationen vid hemmet har medfört att ungdomar lämnas ensamma på avdelningarna vid upploppsliknande situationer, att det förekommer hot och våld mellan ungdomar och mot personal, att ungdomar fråntas sin rätt till gemenskap och att de utsätts för tvångsåtgärder utan att förutsättningar för sådana åtgärder alltid föreligger. Den har också inneburit att personal inte är tillgänglig i tillräcklig utsträckning för de ungdomar som vårdas i enskildhet och att vårdinnehållet

generellt sett är mycket begränsat. Det handlar alltså om flera allvarliga riskfaktorer som behöver hanteras med kraft för att inte fortsatt orsaka betydande problem för verksamheten och negativa konsekvenser för de frihetsberövade ungdomarna. Dessa förhållanden gör att jag ställer mig frågande till om ungdomshemmet verkligen har de förutsättningar som krävs för att kunna genomföra sitt uppdrag och bedriva en verksamhet som erbjuder en trygg och säker vård och behandling av de intagna.

IVO har i ett beslut den 11 december 2023 förelagt SiS att senast den 9 januari 2024 säkerställa att vården som bedrivs vid Tysslinge är av god kvalitet, dvs. att vården är trygg och säker. Vidare anmodades SiS att senast den 16 januari 2024 redovisa vilka åtgärder som har vidtagits för att komma till rätta med ett antal misshållanden som har betydelse för enskildas möjligheter att få de insatser som de har rätt till. Enligt inhämtade uppgifter fick IVO del av SiS redovisning den 23 januari 2024.

De brister som har uppmärksammats vid min inspektion av Tysslinge ger mig anledning att översända protokollet till IVO.

2024-01-29

Thomas Norling